

The Factors and Grounds of the Development of International Documents Related to Women's Rights in the Twentieth Century

Ebrahim Shafiei Sarvestani¹

1. Department of Jurisprudence and Law, Faculty of Islamic Sciences and Knowledge, University of Quran and Hadith, Qom, Iran.
Email: ibrahim.shafiee@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 10 December
2024
Received in revised form
20 February 2025
Accepted 19 March 2025
Available online 04 April
2025

Keywords:
women's rights,
women in international
documents,
gender equality discourse,
non-discrimination
discourse,
women's rights in
international documents.

ABSTRACT

Objective: A brief look at the international documents related to women's rights that were ratified in the twentieth century reveals a gradual increase in these documents and a substantive change in their subjects. Given the importance of identifying the factors and contexts for the quantitative growth and substantive evolution of international documents related to women's rights during this period, this study was conducted with the aim of identifying the factors and contexts for the evolution of these documents, explaining how the Islamic system positions itself regarding these documents, and predicting future developments of these documents.

Method: This research was conducted using an analytical-documentary method.

Results/Conclusion: The findings indicated that the most important factors and contexts for the quantitative growth and substantive evolution of international documents related to women's rights in the twentieth century are as follows:

-The dominance of a discourse based on the recognition of inherent dignity and equal rights for all human beings, continuing modern Western thought in international documents related to women's rights;

-The consolidation of the undisputed dominance and hegemony of the United States over the global capitalist system and its transformation into a political, economic, and military superpower;

-The influence of UN-affiliated institutions by external trends that pursue women's rights according to American standards and deny any gender differences between men and women.

Cite this article: Shafiei Sarvestani, Ebrahim. (2025). The Factors and Grounds of the Development of International Documents Related to Women's Rights in the Twentieth Century. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 13 (1), 107-126. <http://doi.org/10.22034/ijwf.2024.17280.2170>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/ijwf.2024.17280.2170>

Publisher: Al-Mustafa International University.

Introduction

From the early twentieth century to the end of this century, numerous international documents in various fields of public international law, humanitarian law, private international law, and international labor law have been formulated and ratified by global and regional organizations, in which women's rights have been addressed either generally or specifically. These documents indicate a gradual increase in attention to women's rights and a change in the nature of the issues raised over time.

In the present study, after examining the periods of development of international documents related to women's rights and the most important developments in these documents in the twentieth century, the most important intellectual, cultural, social, and political factors in the formation of these periods were reviewed. In this study, international documents refer to documents and treaties that have been approved by international organizations such as the conferences of Paris (1904 and 1910), Geneva (1921), the League of Nations (1920 to 1945), and the United Nations (1945 to date) and are binding on countries that have accepted and joined them. Women's rights also refer to all instances of women's rights, including civil-political rights and economic-social and cultural rights (cf. Javan Arasteh, 2021). The main purpose of this study is to increase the awareness of women's rights activists, students, and policymakers of the Islamic system about these documents and to help them adopt a more accurate position on them. The hypothesis of the study is that the intellectual, cultural, social, and political developments of American and European societies have played a key role in the formation and development of these documents.

Method

This study was conducted with an analytical-documentary approach and using library resources. The required data were collected by examining international documents related to women's rights, including treaties, conventions, and declarations approved in the twentieth century. Also, previous research in this field in Persian was used, which are divided into five general categories:

1. Descriptive and analytical research on the text and content of documents (Molaverdi, 2017; Safarinia, 2015).
2. Case studies on specific documents such as the Convention on the Elimination of Discrimination against Women (Alasvand, 2003).
3. Research focused on specific women's rights such as the right to equality, employment, and education (Husseinian, 2005).
4. Research examining the approach of international institutions (Husseini Akbarnejad, 2017).
5. Research related to the role of feminism in the development of documents (Karsaz, 2011).

None of these studies have specifically addressed the factors of the development of international documents related to women's rights, so this study fills this gap by analyzing the periods of development and the factors affecting it.

Results

1. Periods of development of international documents related to women's rights

A review of international documents shows that these documents have developed in three distinct periods:

A) The period of dominance of the discourse of women's inferiority (1904-1945):

During this period, women were seen as a group in need of protection, and international documents mainly addressed issues such as preventing the sale of white women and protecting women in working environments. For example:

- International Convention for the Suppression of the Sale of Women (1904).
- International Convention for the Suppression of the Sale of Women (1933).

This period coincided with the first wave of the women's movement in the West and the neglect of women's rights in European and American societies (Roudgar, 2009; Mill, 2000).

B) The period of dominance of the gender equality discourse (1945-1975):

With the establishment of the United Nations and the ratification of documents such as the Universal Declaration of Human Rights (1948) and the Covenants on Human Rights (1966), the concept of gender equality was officially introduced into international law. During this period, documents such as the Convention on the Political Rights of Women (1952) and the Equal Remuneration Convention (1951) were ratified. This period was influenced by the second wave of the women's movement and modern Western thought (Moshirzadeh, 2002).

C) The period of dominance of the discourse of negation of discrimination (1975-2000):

This period is characterized by the ratification of the Convention on the Elimination of Discrimination against Women (1979) and the Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993). In this discourse, any gender difference between men and women was denied and governments were obliged to eliminate discriminatory laws. This period was shaped by feminist movements and pressure from international institutions (Glendon, 2010).

2. The most important developments in international documents

- Recognition of gender equality: Documents such as the Universal Declaration of Human Rights and the Covenants guaranteed the equality of men and women.

- Broad interpretation of the concepts of equality and prohibition of discrimination: International institutions such as the Committee on Child's Rights and the Committee on the Elimination of Discrimination also included concepts such as sexual orientation and identity in these documents (United Nations, 2013).

- Institutionalization of gender equality concepts: The United Nations, through measures such as naming the Decade for Women (1976-1985) and holding global conferences, attempted to institutionalize these concepts in the national laws of countries (Molaverdi, 2017).

3. Factors affecting the development of documents

- Factors of the first period: Derogatory attitude towards women in Western societies and their legal inferiority.

- Factors of the second period: the establishment of the United Nations and the dominance of the human rights discourse based on secularism and liberalism.

- Factors of the third period: the influence of feminist movements and the pressure of international institutions to negate any gender discrimination.

Conclusions

The present study shows that international documents related to women's rights in the twentieth century were shaped by the intellectual, cultural, social, and political developments in Western societies. These documents moved from the period of dominance of the discourse of women's inferiority to the discourse of gender equality and then the negation of discrimination. The most important factors of these developments are:

1. The historical attitude of the West towards women as the second sex.
2. The impact of the formation of the United Nations and the discourse of human rights.
3. The role of feminist movements and international institutions in the broad interpretation of equality concepts.

These developments have created challenges for the legal systems of Islamic countries, because many of the concepts raised are in conflict with the religious and cultural values of these countries.

Therefore, understanding these factors can help policymakers adopt a more informed and precise stance towards these documents.

Authors' Contributions

All authors Contributed equally in the design of the research, writing the article, and editing the final versions.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors sincerely thank all colleagues in the Faculty of Islamic Sciences and Knowledge of Qom University of the Quran and Hadith who collaborated with the authors in this study.

Ethical Considerations

Cases such as falsification of data, distortion of results, plagiarism, and any other unethical behavior have been strictly avoided in this study.

Funding

This study was conducted without receiving any financial support from government, commercial, or non-profit organizations.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest in connection with this study. In other words, there were no financial or personal interests that could affect the results of the study.

عوامل و زمینه‌های تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در قرن بیستم

ابراهیم شفیعی سروسستانی^۱

۱. استادیار و مدیر گروه فقه و حقوق، دانشکده علوم و معارف اسلامی، دانشگاه قرآن و حدیث، قم، ایران. رایانامه: ibrahim.shafiee@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	هدف: با نگاهی اجمالی به اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان که در قرن بیستم تصویب شده است، افزایش تدریجی این اسناد و تغییر ماهوی موضوعات آنها قابل مشاهده می‌باشد. باتوجه به نقش مهم شناخت عوامل و زمینه‌های رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در این دوران، پژوهش حاضر باهدف شناسایی عوامل و زمینه‌های تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان، تبیین چگونگی موضع‌گیری نظام اسلامی در برابر این اسناد و نیز پیش‌بینی تحولات آینده این اسناد انجام شد.
مقاله پژوهشی	روش: این پژوهش به روش تحلیلی-اسنادی انجام شد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۲۰	یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان داد مهمترین عوامل و زمینه‌های رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در قرن بیستم عبارتند از:
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۲	- حاکمیت گفتمان مبتنی بر شناسایی کرامت (حیثیت) ذاتی و حقوق برابر همه انسان‌ها در استمرار تفکر مدرن غربی بر اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان؛
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۹	- تثبیت سلطه و حاکمیت بلامنازع آمریکا بر نظام جهانی سرمایه‌داری و تبدیل آن به ابرقدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی؛
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱/۱۵	- اثرپذیری نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد از جریان‌های خارج از این سازمان که احقاق حقوق زنان را با معیارهای آمریکایی دنبال کرده و هرگونه تفاوت جنسیتی میان زن و مرد را انکار می‌نماید.
کلیدواژه‌ها:	
اندیشه‌های تفسیری فیض، زن در اندیشه فیض کاشانی، تفسیر آیات در مورد زنان.	

استناد: شفیعی سروسستانی، ابراهیم (۱۴۰۴). عوامل و زمینه‌های تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در قرن بیستم. *پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده*.

۱۳ (۱)، ۱۰۷-۱۲۶. <http://doi.org/10.22034/ijwf.2024.17280.2170>

© نویندگان

ناشر: جامعه المصطفی العالمیه

مقدمه

حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق بین‌الملل کار در سازمان‌های بین‌المللی جهانی و منطقه‌ای تدوین و تصویب شده که در آنها به‌طور عمومی و یا اختصاصی، حقوق زنان مطرح شده است. با نگاهی اجمالی به اسناد تصویب شده در این دوران به‌روشنی می‌توان دو نکته را دریافت: نخست، افزایش تدریجی این اسناد از سال‌های آغازین قرن بیستم تا سال‌های پایانی به‌ویژه در دهه‌های پایانی این قرن که بیانگر افزایش توجه به موضوع حقوق زنان در این دوران است. دوم، تغییر ماهوی موضوعات مطرح شده در این اسناد که بیانگر تغییر رویکرد مجامع جهانی به موضوع یادشده است. با توجه به نقش مهم شناخت عوامل و زمینه‌های رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در دوران یادشده در آشنایی هرچه بیشتر با این اسناد و تبیین هرچه بهتر چگونگی موضع‌گیری نظام اسلامی در برابر آنها و نیز پیش‌بینی تحولات آینده این اسناد، پژوهش حاضر به‌روش تحلیلی-اسنادی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای انجام شد. هدف از انجام پژوهش حاضر، افزایش شناخت و تعمیق بینش فعالان حوزه دفاع از حقوق زنان، طلاب و دانشجویان رشته مطالعات زنان و دیگر رشته‌های مرتبط نسبت به اسناد یادشده و نیز یاری کردن سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و قانون‌گذاران نظام اسلامی برای اتخاذ موضع دقیق‌تر و واقع‌نگرانه‌تر در برابر این اسناد و مباحث مطرح شده در آنهاست. فرضیه پژوهش حاضر این است که تحولات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع آمریکایی و اروپایی نقش مهمی در رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و تغییر رویکرد این اسناد داشته است.

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام شده در سال‌های اخیر به زبان فارسی در زمینه اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان به پنج دسته کلی تقسیم می‌شوند: پژوهش‌هایی که با روش‌های مختلف پژوهشی (اعم از گردآوری، توصیفی محض و توصیفی-تحلیلی) متن و محتوای این اسناد و سیر تحول آنها را بررسی می‌کنند (ر.ک، مولوردی، ۱۳۹۶؛ صفاری‌نیا، ۱۳۹۴؛ توحیدی، ۱۳۹۱؛ شریفی صدر، ۱۳۹۹؛ سیاه رستمی، ۱۳۸۴)؛ پژوهش‌هایی به‌صورت موردی اسنادی خاص مانند کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان را بررسی کرده است (ر.ک، عباسوند، ۱۳۸۲؛ فضائی، ۱۳۸۲؛ دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۲؛ منتظری، ۱۳۹۶)؛ پژوهش‌هایی که حقی خاص از حقوق زنان مانند حق برابری، حق اشتغال، حق آموزش، حق سلامت، حق سلامت جنسی و باروری در این اسناد را بررسی نموده است (ر.ک، حسینیان، ۱۳۸۴؛ شیرودی، ۱۳۸۵؛ حیدری، ۱۳۹۰؛ آل کجباف، ۱۳۹۲؛ جاوید و نیاورانی، ۱۳۹۲؛ جان‌قربان، و همکاران، ۱۳۹۳؛ گلشنی و فرقانی، ۱۳۹۶؛ سالاری، ۱۳۹۷)؛ پژوهش‌هایی که رویکرد و رویه نهادهای بین‌المللی در تدوین و تفسیر این اسناد را تبیین و بررسی کرده است (ر.ک، حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۶) و پژوهش‌هایی که به‌طور خاص نقش گرایش‌های فمینیستی در شکل‌گیری و تدوین این اسناد را بررسی نموده است (کارساز، ۱۳۹۰؛ طیبی، ۱۳۹۷). در هیچ‌یک از این پژوهش‌های فوق موضوع پژوهش حاضر یعنی، عوامل و زمینه‌های تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان بررسی نشده است.

در پژوهش حاضر پس از بررسی ادوار تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و مهمترین تحولات این اسناد در قرن بیستم، مهمترین عوامل فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شکل‌گیری این ادوار بررسی شد. مراد از اسناد بین‌المللی در پژوهش حاضر، اسناد و معاهداتی است که از سوی مجامع بین‌المللی جهانی مانند کنفرانس‌های پاریس (۱۹۰۴ م. و ۱۹۱۰ م.)، ژنو (۱۹۲۱ م.)، جامعه ملل (۱۹۲۰ تا ۱۹۴۵ م.) و سازمان ملل متحد (۱۹۴۵ م. تاکنون) به تصویب رسیده است و برای کشورهایی که آنها را پذیرفته و به آنها ملحق شده‌اند، الزام‌آور است. مراد از حقوق زنان نیز همه مصادیق حقوق زنان اعم از حقوق مدنی-سیاسی و حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی است (ر.ک، جوان آراسته، ۱۴۰۰).

- برخی از مهمترین اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان که از اوایل قرن بیستم تا اواخر این قرن یعنی، سال ۱۹۰۴ (برابر با ۱۲۸۳ شمسی) تا سال ۱۹۹۳ (برابر با ۱۳۷۲ شمسی)، تدوین و تصویب شده‌اند به‌ترتیب تاریخ تصویب عبارتند از:
- مقاله‌نامه بین‌المللی برای تأمین حمایت مؤثر علیه معامله جنایت کارانه موسوم به خریدوفروش سفیدپوستان (مصوب ۱۸ مه ۱۹۰۴ برابر با ۲۷ اردیبهشت ۱۲۸۳). این مقاله‌نامه سال‌ها قبل از تأسیس جامعه ملل و در پاریس به امضای دول متعاقد رسیده و در نه ماده آن، تعهدات مختلفی برای دول متعاقد در زمینه جلوگیری از سوءاستفاده از زنان و دختران پیش‌بینی شده است. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - قرارداد بین‌المللی جلوگیری از خریدوفروش سفیدپوستان (مصوب ۴ مه ۱۹۱۰ برابر با ۱۲ اردیبهشت ۱۲۸۹). این قرارداد بین‌المللی نیز در پاریس منعقد شده و در مواد هشت‌گانه آن برای دول عضو، وظایف و مسئولیت‌های متعددی در راستای جلوگیری از سوءاستفاده از زنان و دختران سفیدپوست پیش‌بینی شده است. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - قرارداد بین‌المللی برای الغای خریدوفروش زنان و کودکان (مصوب ۳۰ سپتامبر ۱۹۲۱ برابر با ۷ مهر ۱۳۰۰). این قرارداد بین‌المللی برای تکمیل قراردادهای بین‌المللی ۱۹۰۴ و ۱۹۱۰ پاریس که با هدف جلوگیری از خریدوفروش زنان سفیدپوست منعقد شده بود با حضور بیش از سی کشور در شهر ژنو منعقد شده است. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - قرارداد بین‌المللی درباره جلوگیری از معامله نسوان کبیره^۱ (مصوب ۱۱ اکتبر ۱۹۳۳ برابر با ۱۹ مهر ۱۳۱۲). این قرارداد بین‌المللی نیز با هدف تکمیل سه قرارداد بین‌المللی که پیش از آن در پاریس و ژنو با هدف جلوگیری از خریدوفروش زنان سفیدپوست منعقد شده بود در پنج ماده منعقد شد و به تصویب اعضای جامعه ملل رسید. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - مقاله‌نامه شماره ۴۵ در مورد منع کارهای سخت و زیان‌آور برای زنان کارگر^۲ (مصوب ۴ ژوئن ۱۹۳۵ برابر با ۱۴ خرداد ۱۳۲۴). این مقاله‌نامه ازجمله مصوبات سازمان بین‌المللی کار، یکی از قدیمی‌ترین نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد است که در آن، موضوع منع کارهای سخت و زیان‌آور برای زنان کارگر بررسی می‌شود. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - اعلامیه جهانی حقوق بشر^۳ (مصوب ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ برابر با ۱۹ آذر ۱۳۲۷). این اعلامیه از نخستین اسناد بین‌المللی مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد و بیانگر اهداف و آرمان‌های مشترک ملل تشکیل‌دهنده سازمان ملل متحد است که سه سال پس از تشکیل سازمان یادشده در دسامبر ۱۹۴۸ در پاریس به تصویب رسید و همه کشورهای عضو این سازمان آن را پذیرفته‌اند. سند یادشده، نخستین سند بین‌المللی پس از منشور ملل متحد مصوب ۱۹۴۵ است که در آن به برابری حقوق زن و مرد در همه زمینه‌ها تصریح شده است. این اعلامیه، تضمین‌کننده حقوق بشر از زن و مرد است و اختصاصی به مردان ندارد، ولی در برخی از مواد آن ازجمله مواد ۱۶ و ۲۵ به‌طور خاص موضوع حقوق خانواده بیان شده است. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶؛ جعفری، ۱۳۷۰)
 - کنوانسیون ژنو در مورد حفاظت از اشخاص غیرنظامی در زمان جنگ یا کنوانسیون چهارم ژنو^۴ (مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹ برابر با ۲۱ مرداد ۱۳۲۸). این کنوانسیون یکی از کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است که در کنفرانس سیاسی که از ۲۱ آوریل تا ۱۲ اوت (آگوست) ۱۹۴۹ تشکیل شده بود، به تصویب رسید. در موادی از بخش چهارم کنوانسیون یادشده به‌طور خاص به حفاظت از زنان به‌ویژه زنان باردار و مادران از پیامدهای جنگ توجه شده است. (ر.ک،، مولوردی، ۱۳۹۶)
 - مقاله‌نامه بین‌المللی شماره ۱۰۰ مربوط به تساوی اجرت کارگران زن و کارگران مرد درقبال کار هم‌ارزش^۵ (مصوب ۲۹

۱. International Convention on the Suppression of the Transaction and the Seduction of the Great Generation.

۲. C045 - Underground Work (Women) Convention

۳. Universal Declaration of Human Rights

۴. Fourth Geneva Convention

۵. C100 - Equal Remuneration Convention, International Labour Organisation

ژوئن ۱۹۵۱ برابر با ۷ تیر ۱۳۳۰). مقاله‌نامه یادشده از مصوبات سازمان بین‌المللی کار است که در آن به موضوع مهم مزد برابر در برابر کار برابر پرداخته شده است. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶)

- کنوانسیون بین‌المللی حقوق سیاسی زنان^۱ (مصوب ۲۰ دسامبر ۱۹۵۲ برابر با ۲۹ آذر ۱۳۳۱). این کنوانسیون، نخستین سند بین‌المللی مستقلی است که نوزده سال پس از تصویب معاهده بین‌المللی در مورد جلوگیری از معامله نسلان کبیره (۱۹۳۳) درباره حقوق زنان در سازمان ملل به تصویب شد. هدف اصلی از تصویب آن، تحقق اصل برابری حقوق زن و مرد، شناسایی حق مشارکت مستقیم و غیرمستقیم زنان در انتخابات آزادانه و تضمین بهره‌مندی برابر و بدون تبعیض زنان و مردان از حقوق سیاسی بود. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶)

- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی- سیاسی^۲ (مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ برابر با ۲۵ آذر ۱۳۴۵). این میثاق در اجرای اعلامیه جهانی حقوق بشر در مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد و شامل یک مقدمه، ۵۳ ماده و دو پروتکل الحاقی است. در این میثاق، افزون بر تأکید بر وظایف همه دولت‌ها در تضمین برابری حقوق زن و مرد در همه زمینه‌ها (ر.ک.، ماده ۲ این میثاق) که در اعلامیه یادشده آمده بود به برخی از مواد آن به وظایف و مسئولیت‌های دولت‌ها در حوزه زن و خانواده اشاره شده است. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶)

- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۳ (مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ برابر با ۲۵ آذر ۱۳۴۵). این میثاق نیز در اجرای اعلامیه جهانی حقوق بشر در مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد که یک مقدمه و ۳۱ ماده دارد. در این میثاق نیز افزون بر تأکید بر وظایف همه دولت‌ها در تضمین برابری حقوق زن و مرد در همه زمینه‌ها، (ر.ک.، ماده ۲ این میثاق) در بندهای سه‌گانه ماده ۱۰ آن به ضرورت حمایت دولت‌ها از نهاد خانواده، مادران و کودکان اشاره شده است. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶)

- پیمان‌نامه بین‌المللی منع تمام اشکال تبعیض علیه زنان^۴ (مصوب ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹ برابر با ۲۸ آذر ۱۳۵۸). این پیمان‌نامه که پس از کنوانسیون بین‌المللی حقوق سیاسی زنان، مهمترین سند بین‌المللی در زمینه حقوق زنان است از مصوبات مجمع عمومی سازمان ملل متحد است و در ۳ سپتامبر ۱۹۸۱ (سی‌روز پس از تودیع بیستمین سند تصویب یا الحاق) اجرا شد. این پیمان‌نامه، یک مقدمه و ۳۰ ماده دارد که ۱۶ ماده آن ویژگی ماهوی دارند. همچنین یک پروتکل الحاقی در زمینه دریافت شکایات فردی دارد. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶) این پیمان‌نامه با قلمداد کردن هرگونه تمایز، استثنا یا محدودیت براساس جنسیت در قالب تبعیض علیه زنان (ر.ک.، ماده ۱ این پیمان‌نامه) و موظف کردن دولت‌های عضو به وضع ضمانت اجرای مناسب برای جلوگیری از اعمال تبعیض علیه زنان (ر.ک.، ماده ۲ این پیمان‌نامه) آغازگر گفتمانی تازه در عرصه دفاع از حقوق زنان شد.

- پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق کودک^۵ (مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ برابر با ۲۹ آبان ۱۳۶۸). این پیمان‌نامه که از مصوبات مجمع عمومی سازمان ملل متحد است از ۲ سپتامبر ۱۹۹۰ (سی‌روز پس از تودیع بیستمین سند تصویب یا الحاق) لازم‌الاجرا شد. پیمان‌نامه یادشده، یک مقدمه و ۵۴ ماده دارد. در مواد ۳، ۹، ۱۰، ۱۴، ۱۸ و ۲۰ این معاهده در راستای حمایت از حقوق اطفال، جنبه‌هایی از حقوق خانواده برجسته شده است. (ر.ک.، مولاوردی، ۱۳۹۶)

- اعلامیه حذف خشونت علیه زنان^۶، قطعنامه ۴۸/۱۰۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (مصوب ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ برابر با ۲۹ آذر ۱۳۷۲). اعلامیه حذف خشونت علیه زنان، نخستین سازوکار بین‌المللی است که به خشونت علیه زنان می‌پردازد و چارچوبی

۱. Convention on the Political Rights of Women

۲. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

۳. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)

۴. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

Convention on the Rights of the Child ۵.

۶. Declaration on the Elimination of Violence against Women

برای اقدام ملی و بین‌المللی در این زمینه ارائه می‌دهد. این اعلامیه، یک مقدمه و شش ماده دارد. (ر.ک، مولوردی، ۱۳۹۶)

چارچوب نظری پژوهش

۱. دیدگاه‌های موجود درباره ادوار تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

مهمترین نکته در بررسی اجمالی مهمترین اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان که در قرن بیستم تدوین و تصویب شده‌اند این است که این اسناد در دوره‌های مختلف دچار تحول مبنایی و محتوایی شده و رویکرد حاکم بر آنها تغییر کرده است، اما درباره اینکه این دوره‌های تحول را چگونه و براساس چه ملاکی می‌توان تقسیم‌بندی کرد دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که برخی از آنها به شرح زیر است.

۱-۱. دیدگاه اول درباره ادوار تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

برخی معتقدند که با مطالعه تاریخ تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان می‌توان به سه دوره متمایز دست‌یافت که هر یک منعکس‌کننده تصورات مختلف در مورد زنان و دیدگاه‌های متفاوت درباره حقوق و جایگاه آنها در جامعه است. (منتظری، ۱۳۹۶) براساس این دیدگاه عناوین این دوره‌ها عبارتند از:

اول) دوره حمایتی در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

در این دوره، زنان گروهی هستند که نباید یا نمی‌توانند به فعالیت‌های خاصی بپردازند. از آنجاکه زنان مانند کودکان قادر به حمایت همه‌جانبه از خود نیستند قانون باید نقش حمایتی از آنها داشته باشد. برای مثال، کنوانسیون مربوط به کار در شب زنان شاغل در صنعت که در سال‌های ۱۹۳۴ و ۱۹۴۸ توسط اجلاس عمومی سازمان بین‌المللی کار طراحی شد، این دیدگاه را پذیرفته است. بنابراین، اسناد این دوره برای حمایت زن در برابر برخی آسیب‌ها او را فقط از پاره‌ای امور منع می‌کند نه اینکه نوعی از حقوق را برایش به رسمیت بشناسد.

دوم) دوره اصلاح در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

در این دوره، زنان گروهی مجزا هستند که نیاز به مراقبت ویژه دارند و باید به‌گونه‌ای خاص با آنها رفتار کرد. دیدگاه غالب در این دوره این است که در موارد خاصی با زنان عادلانه رفتار نشده است و باید این موارد را اصلاح کرد. بنابراین، از این دوره بانام دوره اصلاح یاد می‌کنند؛ یعنی قوانین باید به سمت وسوی مراقبت خاص از زنان تغییر کند و یا اصلاح شود. در این دوره، قوانین به زنان به مثابه یک طبقه بدون در نظر گرفتن مردان نگاه می‌کند؛ زیرا مردان، قربانی نقض حقوق به‌شمار نمی‌روند. برای مثال، قربانیان فاحشه‌گری زنان هستند نه مردان. همچنین ازدست دادن تابعیت به دلیل ازدواج، برای زنان است. کنوانسیون تابعیت زنان متأهل مصوب ۱۹۵۷ که در تاریخ ۱۱ اوت ۱۹۵۸ لازم‌الاجرا شده است، کنوانسیون مربوط به حمایت از زایمان مصوب ۱۹۵۲ و کنوانسیون بین‌المللی حقوق سیاسی زنان مصوب ۱۹۵۲ که در ۷ ژوئیه ۱۹۵۴ اجرا شد این دیدگاه را پذیرفته‌اند.

سوم) دوره عدم تبعیض در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

در این دوره از نظر نگاه جنسی به زن و مرد بی‌طرفانه است. مطابق هنجارهای این دوره، دیدگاهی که زنان را گروهی مجزا از مردان می‌داند، رد شده و به رفتار مساوی نسبت به زن و مرد معتقد است. اسناد بین‌المللی که مبین این دیدگاه است برخی از موضوعات را خاص زنان می‌داند، ولی تبعیض جنسی یا رفتار براساس استانداردهای مختلف برپایه جنس را رد می‌کند. منشور سازمان ملل متحد مثال بارز این نوع اسناد است که به‌صراحت در مواد ۱ و ۵۶ بر این موضوع تأکید کرده است و در مواد ۱۳، ۱۶، ۶۲ و ۷۶ نهادهای مختلفی از جمله شورای اقتصادی و اجتماعی و شورای قیمومت را برای وصول به این اهداف به‌وجود می‌آورد. اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (میثاقین) نیز بر این موضوع تأکید دارند. پیمان‌نامه بین‌المللی منع تمام اشکال تبعیض علیه زنان نیز در استمرار همین دیدگاه

تدوین و تصویب شده است. این مطلب به طور خاص در مواد ۱، ۲، ۳، ۷، ۱۰، ۱۱ و ۱۶ این پیمان نامه دیده می شود. (منتظری، ۱۳۹۶) این دیدگاه، اشکالات متعددی دارد که مهمترین آنها عبارتند از: مشخص نکردن بازه زمانی هریک از دوره ها و عدم توجه به تحولات گفتمانی که منجر به شکل گیری ادوار مختلف می شود.

۱-۲. دیدگاه دوم درباره ادوار تحول اسناد بین المللی مرتبط با حقوق زنان

پطرس غالی^۱ دبیر کل وقت سازمان ملل متحد در کتاب *سازمان ملل و پیشرفت زنان 1945-1996*^۲، اقدامات این سازمان در زمینه حقوق زنان را به چهار دوره مشخص تقسیم کرده است که اجمال آن به شرح زیر می باشد:

اول (دوره اول (۱۹۶۲-۱۹۴۵): اطمینان از بنیادهای قانونی برابری جنسیتی

در این دوره بیشترین تلاش بر این بوده است که برای کسب مساوات قانونی اقدام شود. پی ریزی جنبش های حقوق زنان، تصویب منشور ملل متحد (۱۹۴۵)، تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، تأسیس کمیسیون فرعی مقام زن (وابسته به کمیسیون حقوق بشر)، تصویب کنوانسیون حقوق سیاسی زنان (۱۹۵۲) و... از این اقدامات است.

دوم (دوره دوم (۱۹۷۵-۱۹۶۳): شناسایی نقش زنان در توسعه

در این دوره، توجه و فعالیت های سازمان ملل از تدوین حقوق مساوی و کسب مساوات قانونی برای زنان فراتر رفت و مسائلی مانند تغییر نگرش ها و باورها، سیاست گذاری های مناسب و نهادسازی از اولویت خاصی برخوردار شد. همچنین با تصویب کنوانسیون رفع هر نوع تبعیض نژادی (۱۹۶۵)، اعلامیه رفع تبعیض علیه زنان (۱۹۶۸)، میثاقین بین المللی حقوق بشر (حقوق مدنی، حقوق سیاسی، حقوق فرهنگی و حقوق اقتصادی و اجتماعی در سال ۱۹۶۶)، برگزاری اولین کنفرانس جهانی حقوق بشر در تهران (۱۹۷۵) و... گام های اساسی در تلاش برای مشارکت کامل زنان هم دوش مردان در توسعه و رفع تبعیض مبتنی بر جنسیت و مشارکت بیشتر زنان در تقویت صلح بین المللی و رفع نژادپرستی برداشته شد.

سوم (دوره سوم (۱۹۸۵-۱۹۷۶): دهه ملل متحد برای زنان

در این دوره که به توصیه کنفرانس مکزیکوسیتی، دهه ملل متحد برای زنان: تساوی، توسعه و صلح نامیده شد، درک جامعه بین الملل از وضعیت زنان بهبود یافت. همچنین اهمیت مشارکت آنها در فرایند توسعه شناسایی و تأثیر مثبت مشارکت همه جانبه زنان بر امحای فقر و مبارزه با رشد بی رویه جمعیت، کمبود مواد غذایی و سوء تغذیه بر همگان آشکار شد. برگزاری دومین کنفرانس جهانی زن در کپنهاک (۱۹۸۰)، سومین کنفرانس جهانی زن در نایروبی (۱۹۸۵) و تصویب کنوانسیون رفع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹) از اهم اقدامات آن دوران است.

چهارم (دوره چهارم (۱۹۹۶-۱۹۸۶): به سوی تساوی، توسعه و صلح

اقدامات این دوره بیشتر به منزله توجه جهانی به این اصل است که حل معضلات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جهان بدون مشارکت کامل و تواناسازی زنان در جهان میسر نیست. در این دوران که فضای جدیدی پس از جنگ سرد ایجاد شده بود سلسله ای از کنفرانس ها و اجلاس های سران تشکیل شد که همگی خواستار بهبود وضعیت زنان بودند و رابطه آن را با موضوعات مهم بشری بیان می کند. تصویب کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹)، تصویب کنوانسیون حمایت از کارگران مهاجر و خانواده های آنها (۱۹۹۰) و اجلاس سران برای کودکان (پاریس ۱۹۹۰) از اهم اقدامات این دوره است. (مولوردی، ۱۳۹۶) این دیدگاه چند اشکال اساسی دارد؛ در آن به تحولات قبل از تأسیس سازمان ملل متحد توجه نشده است و همچنین در بررسی ادوار به تحولات گفتمانی که عامل شکل گیری ادوار مختلف بوده اشاره ای نشده است.

دیدگاه های یاد شده از مهمترین دیدگاه های مطرح شده درباره سیر تحول اسناد بین المللی مرتبط با حقوق زنان است. (ر.ک.،

۱. Boutros Boutros-Ghali

۲. The United Nations and the advancement of women 1945-1996

صفاری‌نیا، ۱۳۹۴) هیچ‌یک از این دو دیدگاه بیانگر تحول ماهوی و محتوایی این اسناد و تحولات گفتمانی مؤثر بر آنها نیست. از این رو، باید به دنبال دیدگاه دیگری بود که بتواند با بیان سیر تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان، دلایل این تحولات را هم به خوبی تبیین کند.

۱-۳. دیدگاه سوم درباره ادوار تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

با بررسی محتوای چهارده سند بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان که از اوایل قرن بیستم تا اواخر این قرن تصویب شد سیر تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با این موضوع به سه دوره متمایز تقسیم می‌شود.

اول) دوره حاکمیت گفتمان فرودستی زنان (۱۹۴۵-۱۹۰۴)

سرآغاز این دوره، زمان تدوین نخستین سند بین‌المللی درباره حقوق زنان یعنی، مقاوله‌نامه بین‌المللی برای تأمین یک‌حمايت مؤثر علیه معامله جنایت‌کارانه موسوم به خریدوفروش سفیدپوستان و پایان آن، زمان تدوین منشور ملل متحد است که در آن برای نخستین بار در تاریخ جوامع غربی، برابری زن و مرد در حقوق بشر و آزادی‌های اساسی (برابری جنسیتی) پذیرفته شد. (ر.ک، ماده ۱ منشور ملل متحد) برخی صاحب‌نظران غربی معتقدند که تصریح به برابری حقوق مرد و زن در کنار حقوق بشر در منشور ملل متحد، سنگ بنای نظم جهانی جدید است (سالاری، ۱۳۹۷). این دوره از سویی هم‌زمان با دوران فرودستی زنان در کشورهای اروپایی و آمریکایی و محرومیت آنها از همه حقوق فردی و اجتماعی است (رودگر، ۱۳۸۸؛ گری، ۱۳۷۸؛ میل، ۱۳۷۹) و از سویی دیگر، هم‌زمان با موج نخست جنبش زنان در اروپا و آمریکا (۱۹۲۰-۱۸۴۸) برای مطالبه حقوق برابر با مردان (مشیرزاده، ۱۳۸۱؛ رودگر، ۱۳۸۸) و رکود این جنبش (۱۹۶۰-۱۹۲۰) (مشیرزاده، ۱۳۸۱؛ رودگر، ۱۳۸۸) می‌باشد. در این دوره، توجه خاصی نسبت به حقوق زنان وجود نداشت و مهمترین دغدغه و نگرانی مجامع جهانی و اسناد بین‌المللی درباره زنان و آن‌هم نه همه زنان، بلکه زنان سفیدپوست، خریدوفروش آنها برای سوءاستفاده جنسی و حمایت از آنها در برابر کارهای سخت و زیان‌آور محیط‌های کارگری بود. قرارداد بین‌المللی درباره جلوگیری از معامله نسوان کبیره، مصوب ۱۹۳۳؛ مقاوله‌نامه بین‌المللی سازمان بین‌المللی کار در مورد منع کارهای سخت و زیان‌آور برای زنان کارگر، مصوب ۱۹۳۵ از مهمترین اسناد تصویب‌شده در این دوران است.

دوم) دوره حاکمیت گفتمان برابری جنسیتی (۱۹۷۵-۱۹۴۵)

این دوره با زمان تدوین منشور ملل متحد آغاز و با اعلام سال ۱۹۷۵م. ازسوی سازمان ملل متحد بانام سال زن که سرآغاز تحولات گسترده‌ای در عرصه بین‌الملل در زمینه حقوق زنان بود (ر.ک، شریفی صدر، ۱۳۹۹) خاتمه یافت. در این دوره برای نخستین بار در تاریخ تدوین اسناد بین‌المللی، مفهوم برابری جنسیتی^۱ در کنار دیگر مصادیق برابری مانند برابری نژادی، زبانی، مذهبی و اعتقادی در این اسناد به‌ویژه اسناد پایه سازمان ملل متحد وارد شد و همه دولت‌ها موظف به تضمین و رعایت آن شدند (ر.ک، ویژه، ۱۳۸۳). در این باره باید به دو نکته توجه داشت: نخست، برابری جنسیتی در قرائت اولیه خود فقط به معنای برابری هریک از زن و مرد در برخورداری از حقوق و آزادی‌های مندرج در اسناد پایه‌ای حقوق بشر بود (ر.ک، ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸؛ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶؛ بند ۲ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶)، اما این مفهوم در ادوار بعدی با تفسیر موسع نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد مواجه شد. نکته دوم اینکه در این دوران، باوجود تأکیدی که در اسناد پایه‌ای سازمان ملل متحد بر حقوق برابر زن و مرد شده بود، توجه خاصی به حقوق زنان نشد و به‌استثنای کنوانسیون بین‌المللی حقوق سیاسی زنان (مصوب ۱۹۵۲) که حدود نوزده سال پس تصویب آخرین سند بین‌المللی اختصاصی زنان یعنی، قرارداد بین‌المللی درباره جلوگیری از معامله نسوان کبیره (مصوب ۱۹۳۳) تصویب شد، سند اختصاصی دیگری تدوین و تصویب نشد.

منشور ملل متحد (مصوب ۱۹۴۵)، اعلامیه جهانی حقوق بشر (مصوب ۱۹۴۸)، کنوانسیون ژنو در مورد حفاظت از اشخاص غیرنظامی در زمان جنگ یا کنوانسیون چهارم ژنو (مصوب ۱۹۴۹)، مقاله‌نامه بین‌المللی شماره ۱۰۰ مربوط به تساوی اجرت کارگران زن و کارگران مرد در قبال کار هم‌ارزش (مصوب ۱۹۵۱)، کنوانسیون بین‌المللی حقوق سیاسی زنان (مصوب ۱۹۵۲)، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (مصوب ۱۹۶۶) و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ۱۹۶۶) از مهمترین اسناد این دوران است. این دوره با موج دوم جنبش زنان (۱۹۷۰-۱۹۶۰) و دوران فعالیت فمینیسم‌های لیبرال و فمینیسم‌های رادیکال هم‌زمان بود. (مشیرزاده، ۱۳۸۱؛ رودگر، ۱۳۸۸)

سوم) دوره حاکمیت گفتمان نفی تبعیض (۲۰۰۰-۱۹۷۵ م)

در این دوره، کمیسیون مقام زن ملل متحد^۱ که از سال ۱۹۴۶ باهدف برابری جنسیتی و کمک به پیشرفت زنان تشکیل شده بود، تلاش کرد افزون بر توجه دادن جهانیان به مسئله زنان با نام‌گذاری سال ۱۹۷۵ به سال زن و نام‌گذاری یک دهه (۱۹۷۶ تا ۱۹۸۵) به نام زنان و برگزاری چندین اجلاس جهانی در زمینه موضوع حقوق زنان، گفتمان تازه‌ای را درباره حقوق زنان مطرح کند و آن، گفتمان نفی تبعیض^۲ بود. در ماده ۱ کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان آمده است: «از نظر این کنوانسیون، عبارت تبعیض علیه زنان به معنی قائل شدن هرگونه تمایز، استثناء یا محدودیت براساس جنسیت است که بر به رسمیت شناختن حقوق بشر زنان و آزادی‌های اساسی آنها و بهره‌مندی و اعمال آن حقوق برپایه مساوات با مردان، صرف‌نظر از وضعیت تأهل آنها در تمام زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدنی و دیگر زمینه‌ها اثر مخرب دارد یا هدفش از بین بردن این وضعیت است». در این گفتمان که بسیار فراتر از گفتمان برابری جنسیتی بود، هرگونه تفاوت جنسیتی بین زن و مرد نفی می‌شد و دولت‌ها موظف می‌شدند به تعبیر کنوانسیون محو تمام اشکال تبعیض علیه زنان در قالب نفی تبعیض، هرگونه تمایز، استثناء یا محدودیت براساس جنسیت را از قوانین و مقررات داخلی خود حذف کنند. در بند و ماده ۲ کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، یکی از تعهدات دولت‌ها چنین است: «اتخاذ تدابیر لازم از جمله تدابیر قانون‌گذاری برای تغییر یا لغو قوانین، مقررات، عادات و عملکردهایی که نسبت به زنان تبعیض‌آمیز است». گفتمان نفی تبعیض و انکار هرگونه تفاوت حقوقی میان زن و مرد از اواسط قرن بیستم به بعد و به‌طور ویژه با تصویب پیمان‌نامه بین‌المللی منع تمام اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ آغاز شد و با تصویب اعلامیه حذف خشونت علیه زنان مصوب ۱۹۹۳ م به‌اوج خود رسید.

۲. مهمترین تحولات اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان

۲-۱. به رسمیت شناختن برابری جنسیتی

به جرئت می‌توان گفت که مهمترین تحولی که در نیمه قرن بیستم در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان رخ داد، به رسمیت شناختن برابری جنسیتی و برابری زن و مرد در بهره‌مندی از همه حقوق مدنی، سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بود. مفهومی که در سراسر تاریخ مغرب‌زمین از دوران باستان تا عصر روشنگری به رسمیت شناخته نشده بود، اما با تشکیل سازمان ملل متحد و تدوین مهمترین اسناد پایه‌ای حقوق بشر مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر (مصوب ۱۹۴۸)، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (مصوب ۱۹۶۶) و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ۱۹۶۶) این مفهوم در ادبیات نوین حقوق بین‌الملل وارد و به تدریج نهادینه شد.^۳

۱. United Nations Commission on the Status of Women (UNCSW)

۲. Elimination of Discrimination

۳. See: United Nations; ... (rev. August 2001); UNICEF Regional Office for South Asia (November 2017)

۲-۲. تفسیر موسع مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض

یکی دیگر از مهمترین تحولاتی که در سال‌های اخیر در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان رخ داد، تفسیر موسع مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض و توسعه آنها به موضوعاتی مانند گرایش جنسی^۱، هویت جنسی^۲ و به رسمیت شناختن حقوق هم جنس‌گرایان یا به تعبیر دقیق‌تر، حقوق دگرباشان جنسی^۳ توسط نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد مانند کمیته حقوق بشر، کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی، کمیته منع تبعیض علیه زنان و کمیته حقوق کودک است. (سازمان ملل متحد، نهاد حقوق بشر، دفتر کمیسر عالی، ۲۰۱۳) برخی از مصادیق این تفسیر موسع مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض به شرح زیر است:

- کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۲۰۱۶ در نظریه تفسیری شماره ۲۲ به صراحت به منع تبعیض بر مبنای گرایش جنسی در قالب یکی از مصادیق سایر وضعیت‌ها در متن ماده ۲ میثاق اشاره می‌کند. در بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آمده است: «کشورهای طرف این میثاق متعهد می‌شوند که اعمال حقوق مذکور در این میثاق را بدون هیچ نوع تبعیض از نظر نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی یا هرگونه عقیده دیگر، اصل و منشأ ملی یا اجتماعی، ثروت، نسب یا هر وضعیت دیگر تضمین کنند». بر همین مبنا دولت‌ها متعهد شده‌اند که از هرگونه اعمال تبعیض علیه همجنس‌گرایان اجتناب کنند.

- کمیته حقوق کودک در این باره تصریح می‌کند برخی موارد منع تبعیض در ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک قید شده است که عبارتند از: منع تبعیض بر مبنای جنس، نژاد، رنگ، زبان، مذهب و...؛ برخی موارد دیگر مانند گرایش جنسی و هویت جنسی در متن کنوانسیون تصریح نشده، اما مشمول این ماده است. (ر.ک.، در بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک)

- کمیته حقوق کودک همچنین در آخرین ملاحظات نهایی خود درباره گزارش‌های دوره‌ای ایران (در سال ۲۰۱۶) علاوه بر لزوم منع تبعیض علیه کودکان متولد شده خارج از چارچوب ازدواج (نامشروع) از منع تبعیض بر مبنای گرایش جنسی علیه کودکان همجنس‌گرا نیز سخن گفت و به صراحت از دولت ایران درخواست کرد که با جرم‌زدایی روابط جنسی میان افراد همجنس (ر.ک.، مواد ۲۳۳ و ۲۳۸ قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲) و اتخاذ اقدامات مؤثر برای امحای هرگونه تبعیض علیه کودکان همجنس‌گرا، به تعهدات خود براساس کنوانسیون حقوق کودک (اصل منع تبعیض) عمل کند. در رویه اخیر نهادهای بین‌المللی، تفاسیر موسع دیگری از مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض ارائه شده است. (حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۶)

۲-۳. نهادینه‌سازی مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض

یکی دیگر از مهمترین تحولات سال‌های اخیر در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان، تلاش گسترده و متمرکز نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد برای تبدیل مفاد اسناد بین‌المللی مرتبط با زنان و تفسیرهای ارائه شده از آنها به هنجارهای پذیرفته شده جهانی و نهادینه کردن آنها در قوانین و مقررات، نظام آموزشی، فرهنگ، اقتصاد و سیاست همه کشورهای عضو سازمان ملل متحد به ویژه کشورهای جهان سوم با انجام اقدامات فرهنگی، تبلیغی، آموزشی و اجرایی متنوع در سطح جهان است. سازمان ملل متحد با محوریت کمیسیون مقام زن ملل متحد، از اواسط دهه هفتاد میلادی اقدامات گسترده‌ای برای جلب توجه جهانیان به موضوع حقوق زنان و نهادینه‌سازی مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض انجام داده است که مهمترین آنها عبارتند از: نام‌گذاری

۱. Sexual orientation

۲. Gender identity

۳. «LGBTI» سر واژه یا نشان اختصاری است که در ادبیات انگلیسی برای اشاره به دگرباشان جنسی یا افرادی که گرایش جنسی و رفتار جنسی متفاوت از دگرجنس‌گرایی دارند، استفاده می‌شود. این گروه شامل زنان همجنس‌گرا (Lesbian)، مردان همجنس‌گرا (Gay)، دوجنس‌گرایان (Bisexual)، دگرجنس‌گونه‌گان (Transgender) و بیناجنس (Intersex) است. در سال‌های اخیر گروه‌های دیگری نیز به دگرباشان جنسی افزوده شده است: از جمله بچه‌بازها یا بچه‌دوست‌ها (Paedophiles) و حیوان‌خواه‌ها یا حیوان‌بازها (Zoophiles).

سال ۱۹۷۵ به سال زن، نام‌گذاری یک دهه (۱۹۷۶ تا ۱۹۸۵) به نام زنان، دعوت از همه دولت‌های عضو سازمان ملل متحد برای اعلام روز ۸ مارس بانام تعطیلی رسمی سازمان ملل برای حقوق زنان و صلح جهانی در سال ۱۹۷۷، برگزاری چندین اجلاس جهانی با موضوع زنان در طول سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۱۰^۱، تدوین و تصویب اسناد متعدد اجلاس‌های جهانی زن برای الزام دولت‌ها به انجام اقداماتی برای فراهم کردن زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و حقوقی اجرای هرچه بهتر اسناد یاد شده در کشور خود (مولوردی، ۱۳۹۶)، تهیه طرح‌ها و برنامه‌های متعدد برای اجرایی و عملیاتی کردن برابری جنسیتی در جهان مانند اهداف توسعه هزاره^۲ و دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایا^۳ و ایجاد نهادی بانام نهاد سازمان ملل متحد برای برابری جنسیتی و قدرت بخشیدن به زنان^۴ یا زنان سازمان ملل متحد^۵ با تجمیع چهار واحد فعال در حوزه زنان در ژوئیه ۲۰۱۰. اهداف اصلی این نهاد عبارتند از: حمایت از ارکان بین‌الدولی مانند کمیسیون مقام زن در ایجاد خط‌مشی‌ها و هنجارها و استانداردهای جهانی، کمک به دول عضو برای این استانداردها، ارائه کمک‌های مالی و تکنیکی بنابه درخواست دول عضو، مشارکت مؤثر با جامعه مدنی و پاسخ‌گو کردن سازمان ملل متحد نسبت به تعهدات خود در مورد تساوی جنسیتی. فعالیت‌های زنان ملل متحد بر رفع تبعیض علیه زنان و دختران، توانمندسازی زنان و حصول تساوی میان زنان و مردان متمرکز است. (صفاری‌نیا، ۱۳۹۴)

این تحولات، نظام حقوقی بسیاری از کشورهای مستقل به‌ویژه کشورهای اسلامی را به چالش کشید و آنها را در حوزه ارزش‌ها، هنجارها و قوانین و مقررات مرتبط با حقوق زنان، خانواده و روابط زن و مرد با تعارض‌های فراوانی مواجه کرد؛ زیرا بسیاری از ارزش‌ها، هنجارها و مقرراتی که نهادها و اجلاس‌های بین‌المللی در این زمینه تبلیغ و ترویج می‌کرد و دولت‌های مستقل را به پایبندی به آنها فرامی‌خواند هیچ سنخیتی با مذهب، فرهنگ و آداب و رسوم آنها نداشت.

۳. مهمترین عوامل فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شکل‌گیری این ادوار

۳-۱. عوامل شکل‌گیری دوره اول

مطالعه آرای اندیشمندان بزرگ غرب، از دوران باستان تا عصر روشنگری و حتی پس از آن نشان‌دهنده نگاه تحقیرآمیز آنها به زنان است. مذمت، سرزنش، بدگویی، تحقیر و حتی احساس نفرتی که در سخنان مردان اندیشمند پرآوازه غرب در مورد زنان دیده

۱. در فاصله زمانی ۱۹۷۵ تا ۲۰۱۰ در مجموع شش اجلاس بین‌المللی با موضوع زن به شرح زیر برگزار شده است: اولین اجلاس جهانی زن از ۱۹ ژوئن تا ۲ ژوئیه ۱۹۷۵ با شعار «برابری جنسیتی و مشارکت زنان در توسعه و صلح در مکزیکو سیتی»؛ دومین اجلاس جهانی زن از ۱۴ تا ۳۰ ژوئیه ۱۹۸۰ با شعار «دهه زنان: تساوی، توسعه و صلح در کپنهاگ»؛ سومین اجلاس جهانی زن در سال ۱۹۸۵ باهدف «بررسی و ارزیابی دستاوردهای دهه زنان سازمان ملل متحد: برابری، توسعه و صلح در نایروبی»؛ چهارمین اجلاس جهانی زن از تاریخ ۴ تا ۱۵ سپتامبر ۱۹۹۵ با شعار «زنان: اقدام برای برابری، توسعه و صلح»؛ اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل بانام «زنان ۲۰۰۰: تساوی جنسیتی، توسعه و صلح برای قرن بیست‌ویکم» (پکن + ۵) از ۵ تا ۹ ژوئن ۲۰۰۰ در نیویورک و اجلاس پکن + ۱۰ در سال ۲۰۰۵. (ر.ک، مولوردی، ۱۳۹۶)

۲. اهداف توسعه هزاره (Millennium Development Goals (MDGs))، هشت آرمان و هدف توسعه بین‌المللی برای سال ۲۰۱۵ بود که پس از اجلاس هزاره سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ و درپی تصویب بیانیه هزاره سازمان ملل متحد تعیین شد. هر آرمان، اهداف مشخص و تاریخ‌های معین برای دستیابی به آن اهداف بود. سومین آرمان توسعه هزاره، گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان بود. (ر.ک، بیژنی، ۱۳۸۶)

۳. اهداف توسعه پایا (Sustainable Development Goals (SDGs)) رسمی دگرگون ساختن جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایا (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) شامل مجموعه‌ای از اهداف است که به آینده مربوط می‌شود. رؤسای دولت‌ها، نمایندگان بلندپایه نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد و جامعه مدنی در سپتامبر ۲۰۱۵ گرد هم آمدند و در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، دستور کار توسعه پایا ۲۰۳۰ را تصویب کردند. این دستور کار که جایگزین اهداف توسعه هزاره شد شامل ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف ویژه است که نقشه راه جامعه بین‌المللی را در زمینه توسعه پایا برای پانزده سال آینده ترسیم می‌کند. پنجمین هدف با این عبارت به موضوع زنان اختصاص یافته است: «برابری جنسیتی: به برابری جنسیتی برسیم و تمامی دختران و زنان قدرتمندتر شوند». (ر.ک، سازمان ملل متحد، بی‌تا)

۴. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

۵. UN Women

می‌شود، قابل تأمل است. (رودگر، ۱۳۸۸؛ گری، ۱۳۷۸؛ میل، ۱۳۷۹) حاصل این نگاه به زنان، فرودستی آنها و نادیده گرفته شدن حقوق ایشان در جوامع غربی بود. بر همین اساس، در هیچ‌یک از اسناد مهم حقوق بشری اروپایی و آمریکایی اواخر قرن هجدهم از جمله اعلامیه استقلال ایالات متحده آمریکا^۱ (۱۷۷۶)، اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه^۲ (۱۷۸۹) و منشور (سند) حقوق ایالات متحده آمریکا^۳ (۱۷۹۱) از حقوق زنان سخنی به میان نیامده بود. زنان اروپایی و آمریکایی تا اوایل قرن بیستم برای به دست آوردن حقوق اولیه‌ای مانند حق مالکیت (ر.ک.، شایگان، ۱۳۹۶؛ دورانت، ۱۳۷۶)، حق طلاق، حق دستمزد مساوی در برابر کار مساوی، حق رأی و... در حال مبارزه بودند (مشیرزاده، ۱۳۸۱؛ رودگر، ۱۳۸۸). در چنین شرایطی اسناد بین‌المللی نیز توجه خاصی به حقوق زنان نداشتند.

۳-۲. عوامل شکل‌گیری دوره دوم

پایان جنگ جهانی دوم و تشکیل سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ سرآغاز حاکمیت گفتمانی نو در اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان بود. گفتمانی که شناسایی کرامت (حیثیت) ذاتی^۴ و حقوق برابر^۵ همه انسان‌ها را اساس حاکمیت آزادی، عدالت و صلح در جهان می‌دانست.^۶ این گفتمان در استمرار تفکر مدرن غربی مبتنی بر سکولاریسم^۷ (دنیاگرایی)، اومانیسم^۸ (انسان‌مداری)، فردگرایی^۹ و لیبرالیسم^{۱۰} (آزادی‌خواهی) شکل گرفته بود. (رودگر، ۱۳۸۸؛ مددپور، ۱۳۸۴؛ واحد مطالعات و تحقیقات تاریخی و فرهنگی، ۱۳۸۶) در این موضوع که آیا اعلامیه جهانی حقوق بشر براساس مبنای نظری خاصی نوشته شده و آیا در تدوین این سند به مباحث مبنایی حقوق بشر توجه شده است یا خیر، اختلاف نظر وجود دارد (ر.ک.، گلندون، ۱۳۸۹؛ جوادی آملی، ۱۳۸۳؛ میرموسوی و حقیقت، ۱۳۹۳؛ عمید زنجانی، ۱۳۸۸). در این دوران اتفاق دیگری هم رخ داد که بر روند تدوین، تصویب و تفسیر اسناد بین‌المللی مرتبط با زنان در این دوره و ادوار پس از آن اثرگذار بود و آن تثبیت سلطه (هژمونی) و حاکمیت بلامنازع آمریکا بر نظام جهانی سرمایه‌داری و تبدیل آن به ابرقدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی بود (مشیرزاده، ۱۳۸۱).

۳-۳. عوامل شکل‌گیری دوره سوم

سال ۱۹۷۵ و دهه پس از آن (۱۹۷۶ تا ۱۹۸۵) را باید نقطه عطفی در تاریخ نگرش نهادهای بین‌المللی به موضوع حقوق زنان دانست. مجمع عمومی ملل متحد در قطعنامه شماره ۳۰۱۰ خود، سال ۱۹۷۵ را سال زن اعلام کرد و در اکتبر همان سال، در

۱. United States Declaration of Independence

۲. Declaration of the Rights of Man and the Citizen

۳. United States Bill of Rights

۴. Inherent dignity

۵. Equal rights

۶. در دیباچه منشور ملل متحد که در سال ۱۹۴۵ در سانفرانسیسکو تصویب شد مبنای نظری این سند بین‌المللی چنین بیان شده است: «ما مردم ملل متحد با اعلام مجدد ایمان خود به حقوق اساسی بشر و به حیثیت و ارزش شخصیت انسانی و به تساوی حقوق مرد و زن و همچنین بین ملت‌ها از کوچک و بزرگ و ایجاد شرایط لازم برای حفظ عدالت و احترام الزامات ناشی از عهدنامه‌ها و سایر منابع حقوق بین‌المللی و کمک به ترقی اجتماعی و شرایط زندگی بهتر با آزادی بیشتر یک‌سازمان بین‌المللی که موسوم به ملل متحد خواهد بود، تأسیس می‌کنند». در آغاز مقدمه مبنای نظری اعلامیه جهانی حقوق بشر در یک‌جمله آمده است: «شناسایی حیثیت ذاتی همه اعضای خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال ناپذیر آنها اساس آزادی، عدالت و صلح را در جهان تشکیل می‌دهد». (ر.ک.، سازمان ملل متحد، ۱۳۹۴)

۷. Secularism

۸. Humanism

۹. Individualism

۱۰. Liberalism

قطعه‌نامه ۳۱/۱۳۶، سال‌های ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۵ را دهه زن نام‌گذاری کرد. شاید بتوان گفت از مهمترین نتایج این دو قطعه‌نامه، زمینه سازی برای تدوین و تصویب کنوانسیون محو تمام اشکال تبعیض علیه زنان بود که در سال ۱۹۷۹ تصویب (شریفی صدر، ۱۳۹۹) و از آن پس گفتمان نفی تبعیض به گفتمان غالب در اسناد بین‌المللی مرتبط با زنان تبدیل شد. نکته مهم و قابل توجه در بررسی عوامل این تغییر گفتمان، افزون بر ارائه تفسیری فراتر از متن اعلامیه جهانی حقوق بشر از برابری جنسیتی، اثرپذیری نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد از جریان‌های خارج از این سازمان است که احقاق حقوق زنان را با معیارهای آمریکایی دنبال و هرگونه تفاوت جنسیتی میان زن و مرد را انکار می‌کردند (رودز، ۱۳۹۲).

خانم مری آن گلندون^۱ استاد حقوق دانشگاه هاروارد در این زمینه می‌نویسد: «طی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، تدوین‌کنندگان اعلامیه جهانی حقوق بشر یکی پس از دیگری از صحنه جهانی جدا می‌شدند. سازمان ملل به یک‌دیوان سالاری گسترده با بیش از ۵۰ هزار کارمند تبدیل شد. آژانس‌های تخصصی آن با سازمان‌های غیردولتی به‌طور تنگاتنگی درهم تنیده شدند و سازمان‌هایی که در قالب جنبش بین‌المللی حقوق بشر در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ پا گرفتند به‌سرعت افزایش یافتند. این جنبش به‌نوبه خود به‌طور گسترده از ایده‌های حقوقی تأثیر می‌گرفت که آن روزها در ایالات متحده آمریکا حاکمیت داشت.» (گلندون، ۱۳۸۹؛ کارساز، ۱۳۹۰؛ طیبی، ۱۳۹۷)

چنان‌که ملاحظه شد، هریک از ادوار سه‌گانه تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان به‌نوعی متأثر از تحولات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع آمریکایی و اروپایی در قرن بیستم بوده است. این اسناد متناسب با شرایط و مقتضیات این جوامع در ادوار مختلف شکل گرفته و به همه جهان تعمیم داده شده است. نقش جنبش‌های حقوق برابر یا جنبش‌های فمینیستی که به‌تدریج از اواسط قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی در کشورهای غربی شکل گرفته و توسعه یافتند را در تحول این اسناد نمی‌توان نادیده گرفت. (کارساز، ۱۳۹۰؛ طیبی، ۱۳۹۷)

نتیجه‌گیری

پرسش اصلی پژوهش حاضر این بود که مهمترین عوامل و زمینه‌های رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان از آغاز تا پایان قرن بیستم چه بوده است. فرضیه پژوهش حاضر هم این بود که تحولات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع آمریکایی و اروپایی نقش مهمی در رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و تغییر رویکرد این اسناد داشته است. برای به‌دست آوردن پاسخ این پرسش و اثبات فرضیه یادشده ابتدا ادوار تحول اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و دیدگاه‌های موجود در این زمینه به بررسی شد. پس از نقد و بررسی دیدگاه‌های ارائه شده، دیدگاه برگزیده در این زمینه با رویکرد تحلیلی و با توجه به گفتمان فکری حاکم بر زمان تدوین و تصویب آنها عبارتند از: دوره حاکمیت گفتمان فرودستی زنان؛ دوره حاکمیت گفتمان برابری جنسیتی و دوره حاکمیت گفتمان نفی تبعیض. سپس، مهمترین تحولات اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان در قرن گذشته به بررسی شد که عبارتند از:

- به‌رسمیت شناخته شدن برابری جنسیتی در ادبیات نوین حقوق بین‌الملل و نهادینه شدن تدریجی آن با تشکیل سازمان ملل متحد و تدوین مهمترین اسناد پایه‌ای حقوق بشر؛

- تفسیر موسع مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض و توسعه آنها به موضوعاتی مانند گرایش جنسی و هویت جنسی و در نتیجه به‌رسمیت شناختن حقوق دگرباشان جنسی توسط نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد؛

- نهادینه‌سازی مفاهیم برابری جنسیتی و منع تبعیض در قوانین و مقررات، نظام آموزشی، فرهنگ، اقتصاد و سیاست همه کشورهای عضو سازمان ملل متحد به‌ویژه کشورهای جهان سوم با انجام اقدامات فرهنگی، تبلیغی، آموزشی و اجرایی متنوع در سطح جهان.

- باتوجه به مطالعات فرهنگی، تاریخی و اجتماعی انجام شده، مهمترین عوامل شکل‌گیری ادوار سه‌گانه یادشده عبارتند از:
- عوامل شکل‌گیری دوره اول: نگاه جنس دومی اندیشمندان بزرگ غرب از دوران باستان گرفته تا عصر روشنگری و حتی پس از آن به زنان و در نتیجه فرودستی آنها در خانه و اجتماع و نادیده گرفته شدن حقوق ایشان در جوامع غربی؛
 - عوامل شکل‌گیری دوره دوم: تشکیل سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ و حاکمیت گفتمان مبتنی بر شناسایی کرامت (حیثیت) ذاتی و حقوق برابر همه انسان‌ها در استمرار تفکر مدرن غربی بر اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و تثبیت سلطه (هژمونی) و حاکمیت بلامناع آمریکا بر نظام جهانی سرمایه‌داری و تبدیل آن به ابرقدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی و اثرگذاری گسترده آن بر روند تدوین، تصویب و تفسیر اسناد بین‌المللی مرتبط با زنان؛
 - عوامل شکل‌گیری دوره سوم: اثرپذیری نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد از جریان‌های خارج از این سازمان که احقاق حقوق زنان را با معیارهای آمریکایی دنبال و هرگونه تفاوت جنسیتی میان زن و مرد را انکار می‌کردند و تلاش گسترده آنها برای ارائه تفسیری فراتر از متن اعلامیه جهانی حقوق بشر از برابری جنسیتی. توجه به این عوامل نشان می‌دهد که تحولات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع آمریکایی و اروپایی نقش مهمی در رشد کمی و تحول ماهوی اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و تغییر رویکرد این اسناد داشته است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان تأکید می‌کنند که کلیه اصول اخلاقی در انجام و انتشار این پژوهش رعایت شده است. این موضوع توسط تمامی نویسندگان تأیید شده است.

عدم سوءرفتار علمی

مواردی مانند جعل داده‌ها، تحریف نتایج، سرقت ادبی (پلجیاریسم) و هرگونه رفتار غیراخلاقی دیگر در این پژوهش به‌طور جدی پرهیز شده است.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان به‌صورت مساوی در طراحی پژوهش، نگارش مقاله، و ویرایش نسخه‌های نهایی مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان عدم وجود تعارض منافع (Conflict of Interest) را در ارتباط با این پژوهش اعلام می‌کنند. به عبارت دیگر، هیچگونه منافع مالی یا شخصی که بر نتایج تحقیق تأثیرگذار باشد، وجود نداشته است.

حامی مالی

این پژوهش بدون دریافت هرگونه حمایت مالی از سازمان‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی انجام شده است.

سپاسگزاری

نویسنده مقاله از همه همکاران دانشکده علوم و معارف اسلامی دانشگاه قرآن و حدیث قم که در این پژوهش با نویسندگان همکاری کردند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنند.

منابع

- آل کجیاف، حسین (۱۳۹۲). مفهوم و جایگاه حق بر سلامت در اسناد بین‌المللی حقوق بشر. نشریه حقوق پزشکی، ۷(۲۴)، ۱۳۹-۱۷۰.
- بیژنی، مریم (۱۳۸۶). اهداف توسعه هزاره سوم و چالش‌های پیش رو در ایران. نشریه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۲۳۹(۲۴۰ و ۲۴۱)، ۱۶۴-۱۸۱.
- توحیدی، احمدرضا (۱۳۹۱). تحول حقوق زنان و خانواده در اسناد بین‌المللی، منطقه‌ای و حقوق ملی. نشریه مطالعات راهبردی زنان، ۱۵(۵۷)، ۷-۵۲.
- جان قربان، رکسانا، لطیف‌نژاد رودسری، رباب، تقی‌پور، علی، و عباسی محمود (۱۳۹۳). مروری بر مفهوم و ساختار حقوق باروری و جنسی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر. نشریه زنان مامایی و نازایی ایران، ۱۷(۱۰۰)، ۱۶-۲۶.
- جاوید، احسان، و نیاورانی، صابر (۱۳۹۲). قلمرو حق بر سلامتی در نظام بین‌الملل حقوق بشر. نشریه پژوهش حقوق عمومی، ۱۵(۴۱)، ۴۷-۷۰.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۷۰). حقوق جهانی بشر. تهران: دفتر خدمات حقوق بین‌الملل.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۳). فلسفه حقوق بشر. قم: اسراء.
- جوان‌آراسته، حسین (۱۴۰۰). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران. قم: مؤسسه علمی - فرهنگی دارالحديث.
- حسینی اکبرنژاد، هاله، و حسینی اکبرنژاد، حوریه (۱۳۹۶). نگاهی بر رویه نهادهای بین‌المللی در هنجارسازی و توسیع مفاهیم حوزه زنان. نشریه شورای فرهنگی - اجتماعی زنان و خانواده، ۱۹(۷۶)، ۱۳۷-۱۵۸.
- حسینیان، میترا (۱۳۸۴). تساوی جنسیتی در اسناد بین‌المللی با تأکید بر تساوی در اشتغال. نشریه حقوقی عدالت‌آرا، ۱(۱)، ۴۴-۵۵.
- حیدری، محمدعلی (۱۳۹۰). حق آموزش زنان در اسناد بین‌المللی حقوق بشر و اسلام با تأکید بر افغانستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته حقوق. دانشگاه تهران.
- دفتر مطالعات و تحقیقات زنان (۱۳۸۲). کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان (مجموعه مقالات و گفت‌وگوها). قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- دورانت، ویلیام جیمز (۱۳۷۶). لذات فلسفه: پژوهشی در سرگذشت و سرنوشت بشر. مترجم: زریاب‌خویی، عباس. تهران: علمی و فرهنگی.
- رودز، استیون ای (۱۳۹۲). تفاوت‌های جنسیتی را جدی بگیریم. مترجم: محمدی، معصومه. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- رودگر، نرجس (۱۳۸۸). فمینیسم؛ تاریخچه، نظریات، گرایش‌ها، نقد. قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- سازمان ملل متحد (۱۳۹۴). منشور ملل متحد و اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری. تهران: مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد. مشاهده شده در
- https://www.ohchr.org/sites/default/files/Born_Free_and_Equal_Persian_print_16_01_14.pdf
- سازمان ملل متحد (بی‌تا). دگرگون ساختن جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار. مترجم: پورنیک، مهرناز. کمیسیون ملی یونسکو. ایران. مشاهده شده در
- <https://fa.irunesco.org/wp-content/uploads/2016/07/Agenda2030FARSI-1.pdf>
- سازمان ملل متحد؛ نهاد حقوق بشر، دفتر کمیسر عالی (۲۰۱۳). آزاد و برابر زاده شده‌ایم: گرایش جنسی و هویت جنسی براساس قوانین بین‌المللی حقوق بشر. مشاهده شده در
- https://www.ohchr.org/sites/default/files/Born_Free_and_Equal_Persian_print_16_01_14.pdf ،
- سالاری، علی (۱۳۹۷). برابری و عدم تبعیض در نظام حقوق بشر. نشریه پژوهش‌های حقوقی، ۱۷(۳۷)، ۱۴۵-۱۶۹.

- سیاه‌رستمی، هاجر (۱۳۸۴). حقوق زنان، سیر تحول و پیشرفت آن: ارزیابی ما و شما. نشریه مطالعات بین‌المللی، ۱۷(۷)، ۲۱۱-۲۲۰.
- شایگان، علی (۱۳۹۶). شرح قانون مدنی. تهران: مهر کلام.
- شریفی صدر، منصوره (۱۳۹۹). نقش سازمان ملل متحد در بهبود وضعیت زنان. نشریه سیاست خارجی، ۳۴(۴)، ۴۷-۷۲.
- شیرودی، مرتضی (۱۳۸۵). اشتغال زنان در اسناد بین‌المللی حقوق بشر و جمهوری اسلامی. نشریه بانوان شیعه، ۳(۹)، ۱۲۳-۱۶۰.
- صفاری‌نیا، محیا (۱۳۹۴). خانواده در اسناد حقوقی بین‌المللی: حقوق و تکالیف، دستاوردها و چالش‌ها. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
- طیّبی، ثریا، خوش‌خطی، مهدی، و جعفری، فرشید (۱۳۹۷). نظریه فمینیسم و اثرگذاری آن بر اقدامات ملل متحد در حمایت از حقوق زنان. نشریه تخصصی علوم سیاسی، ۱۴(۴۵)، ۱۲۳-۱۵۱.
- علاسوند، فریبا (۱۳۸۲). نقد کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان. قم: انتشارات مرکز مدیریت حوزه علمیه.
- عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۸۸). مبانی حقوق بشر در اسلام و دنیای معاصر. تهران: مجد.
- فضاّلی، مصطفی (۱۳۸۲). شروط غیر معتبر و آثار حقوقی آن در کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان. قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- کارساز، سها (۱۳۹۰). تأثیر گرایش‌های فمینیستی بر کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان. نشریه تعالی حقوق، ۳(۱۰)، ۵۱-۶۶.
- گری، بنوات (۱۳۷۸). زنان از دید مردان. مترجم: پوینده، محمدجعفر. تهران: جامی.
- گلشنی، ابودر، و فرقانی، سیدهاشم (۱۳۹۶). مطالعه اشتغال زنان در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران. نشریه پژوهش ملل، ۲(۲۳)، ۸۷-۹۹.
- گلندون، مری‌آن (۱۳۸۹). مبانی حقوق بشر: کاری نیمه‌تمام. مترجم: هاشمی، علیا. نشریه حقوق بشر، ۱(۵)، ۵۱-۶۸.
- مددپور، محمد (۱۳۸۴). درآمدی بر سیر تفکر معاصر: مبانی نظری اندیشه‌های جدید غرب از رنسانس تا عصر روشنگری. تهران: سوره مهر.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۱). از جنبش تا نظریه اجتماعی: تاریخ دو قرن فمینیسم. تهران: شیرازه.
- منتظری، سیدهادی (۱۳۹۶). نگاهی بر حقوق زنان از منظر حقوق بین‌الملل: مطالعه موردی کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان. فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، ۴(۹)، ۸۷-۱۲۵.
- مولاوردی، شهیندخت (۱۳۹۶). موازین بین‌المللی حقوق زنان: کنوانسیون‌ها، میثاق‌ها، قطعنامه‌ها، پروتکل‌ها، اعلامیه‌ها، توصیه‌نامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، اسناد مصوب کنفرانس‌های جهانی و اجلاس‌های ویژه. تهران: دانشگاه تهران.
- میرموسوی، سیدعلی، و حقیقت، سیدصادق (۱۳۹۳). مبانی حقوق بشر از دیدگاه اسلام و دیگر مکاتب. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- میل، جان استوارت (۱۳۷۹). نقیاد زنان. مترجم: طباطبایی، علاءالدین. تهران: هرمس.
- واحد مطالعات و تحقیقات تاریخی و فرهنگی (۱۳۸۶). سیر تفکر جدید در جهان و ایران. تهران: هلال.
- ویژه، محمدرضا (۱۳۸۳). مفهوم اصل برابری در حقوق عمومی نوین. نشریه حقوق اساسی، ۲(۲)، ۲۱۳-۲۵۲.

References

The United Nations and the advancement of women 1945-1996. revised edition With an introduction by Boutros Boutros-Ghali. *Blue Books Series: Volume VI*. New York: Department of Public Information United Nations.
<https://digitallibrary.un.org/record/214867?ln=en&v=pdf>

UNICEF Regional Office for South Asia (November 2017). *GENDER EQUALITY: Glossary of Terms and Concepts*.

<https://www.unicef.org/rosa/media/1761/file/Genderglossarytermsandconcepts.pdf>

United Nations; Office of the Special Advisor on Gender Issues and Advancement of Women (rev. August 2001). *Gender mainstreaming: strategy for promoting gender equality*.
<https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf>